
Björn Thalberg: Leif Johansen 1930-1982

Specialnummer av Norsk Økonomisk Tidsskrift 2000, 157 s.

Den osedvanligt begåvade och alltför tidigt bortgångne norske ekonomen Leif Johansen har ägnats en skrift i samband med att det gått 70 år sedan han föddes och 50 år sedan han började sin vetenskapliga bana som assistent vid Sosialøkonomisk institutt ved universitetet i Oslo. Författaren Björn Thalberg har flera beröringspunkter med Leif Johansen; bl a delade de två under en period arbetsrum vid Sosialøkonomisk institutt. Boken innehåller såväl en traditionell biografisk redogörelse som en noggrann genomgång av Leif Johansens produktion fram till disputationen 1961.

Mötet med nationalekonomin

Johansen kom in på nationalekonomin av ungefär samma skäl som Knut Wicksell. Han var socialt och politiskt intresserad, och nationalekonomin skulle stödja hans förståelse av samhället. Han var medlem av kommunistpartiets ungdomsförbund och senare av själva partiet. Detta kombinerade han med en sådan vetenskaplig ansats att han av C.G. Harcourt betecknats som något så ovanligt som en "neoklassisk marxist".

Liksom generationer av norska nationalekonomer mötte Leif Johansen ämnet i den form det har i Ragnar Frischs "Innledning till produksjonsteorien". Till skillnad från många andra samhällsintresserade studenter blev Johansen inte skrämmd av formaliseringen och matematiken. Tvärtom delade han Frischs uppfattning om nyttan av matematik i samhälls-ekonomiska analyser.

Leif Johansen genomgick den s k första avdelningens examen hösten 1950 med anmärkningsvärt goda resultat. (En annan mycket framstående kandidat var den senare statsministern Kåre Willoch.) Några dagar efter examen blev Johansen knuten som vetenskaplig assistent till institutet, 20 år gammal.

I synnerhet Frisch betydde mycket för Johansens utveckling, och Thalberg ägnar rejält utrymme åt att beskriva bakgrundsmiljön på institutet vid Frederiksgate, där Frisch var den dominerande gestalten. Frischs mål, så som han formulerade dem i 30-årsåldern, var inte blygsamma och kan i grandiositet närmast jämföras med Cassels. Frisch ville fortsätta Cournots, Jevons, Walras och Paretos arbete med att utveckla den statiska analysen av ekonomiska fenomen, utvidga teorin genom att utveckla metoder även för dynamisk analys samt utveckla ekonometrin¹ för att kunna nå kvantitativa konklusioner. Leif Johansen skrev senare att ett klart drag i alla Frischs arbeten är strävan att göra nationalekonomin till en exakt och kvantitativ vetenskap.

När Johansen började som vetenskaplig assistent insåg han säkert att det skulle försena andra avdelningens examen för honom, men han önskade knappast något hellre än att börja en bana som forskare vid Sosialøkonomisk institutt. Där stannade han sen till sin död 1982. Thalberg påpekar att när Johansens rykte spritt sig hade han lätt kunnat få en framträdande och högt betald professur vid ett utländskt universitet, men han avstod liksom Frisch hade gjort. Dock var möjligheten att nå en

¹ Termen ekonometri tillskrivs Frisch. Det är intressant att veta hur Frisch själv så småningom uppfattade saken. Han hade använt ordet *econometrie* i en franskspråkig artikel 1926. I en kort notis i *Econometrica* 1936 skriver han att han trott att han varit den förste som använt termen. Han hade emellertid gjorts uppmärksam på att ordet *Oekonometrie* förekommit i såväl titeln som texten i en tyskspråkig bok 1910, dock snarast som beteckning på teorin för ett slags nationalekonomisk bokföring. Frischs definition i den nämnda notisen, "the unification of economic theory, statistics and mathematics", återspeglar väl ganska väl det nuvarande språkbruket.

position i USA stängd för honom av politiska skäl. Även när han 1958/59 som Rockefellerstipendiat gav sig ut i världen fick valet bli ett annat, Cambridge i England.

Merparten av Johansens tid som assistent (1951-53) gick åt till att skriva undervisningskompendier och forskningsrapporter på uppdrag av Frisch. Frisch och Haavelmo utvecklade traditionen att utvalda studenter fick skriva memoranda på grundval av deras föreläsningar och eventuellt skissartade anteckningar. Detta var otvivelaktigt mycket lärorikt.

Under första hälften av 1950-talet skrev Johansen också de första egna saker som han själv betecknar som vetenskapliga. I huvudsak behandlade han då statistiska problem.

Stipendiattiden

Från 1955 till 1958 hade Johansen ett s k adjunkt- eller universitetsstipendium. Det innebar en begränsad undervisningsplikt och god tid för forskning. Thalberg betecknar denna period som den mest produktiva och pekar på att det inte är ovanligt att framstående forskare får sina epokgörande idéer i mycket unga år. Under stipendiattiden lade Johansen grunden för sitt internationella anseende. Han skrev under denna tid bl a den kända uppsatsen "Substitution versus Fixed Production Coefficients in the Theory of Economic Growth". Grundantagandet i detta arbete är att det råder substitutionsmöjligheter mellan arbete och kapital ex ante men inte efter det att realkapitalet installerats. Enligt Solow, som citeras av Thalberg, manifesterade Johansen genom artikeln sin utveckling mot "one of the world's leading economic theorists". Under stipendietiden presenterade han också bland annat tre förarbeten till sin doktorsavhandling.

I juni 1957 ansökte Johansen om att bli antagen till docent i offentlig ekonomi vid universitetet i Oslo. Detta skedde alltså några år innan han disputerade för doktorsgraden. De sakkunniga var ändå fullt

eniga om att han var osedvanligt kompetent för utnämningen.

1958/59 vistades Johansen som nämnts vid universitetet i engelska Cambridge. Under denna tid skrev han dagbok, varav Thalberg återger utvalda delar, som ger en intressant inblick i Cambridgemiljön. Många betydande ekonomer fick han kontakt med där, ibland under lättare former. Exempelvis följde efter ett seminarium ett sherry-party hos Kaldor: "Der var J. Robinson i kinesisk kjole, Kahn, Harry Johnson, etc. Traff Sen fra India, som er meget lovende."

Avhandlingen

I december 1961 disputerade Leif Johansen på avhandlingen A Multi-Sectoral Study of Economic Growth, och efter denna avhandling har MSG-modeller blivit ett känt begrepp. Johansens avhandling brukar ses som inledningen till s k Computable General Equilibrium Modellering. MSG-modellen kom snabbt till praktisk användning i finansdepartementet i Norge i samband med den ekonomiska långtidsplaneringen, och i modifierad form används den fortfarande av olika departement och institutioner.

Leif Johansen var som ekonom generalist, men insatserna inom produktionsteori och MSG-modellen är det som han blivit mest känd för. Han gjorde även tentativa försök inom spelteori, men kom igång ganska sent härmed. En obesvarad fråga är naturligtvis vad som hade hänt om han tidigt hade hängett sig åt spelteori, som han i ett föredrag 1975 menar "gir det beste begrepsapparat og de beste metoder for formulering av, forståelse av og analyse av samfunnsmessige problemstillinger".

Politiska skrifter

Johansen var som nämnts inledningsvis medlem av det norska kommunistpartiet. Liksom hos Wicksell finner man en skillnad mellan hans politiska patos och hans kyligt sakliga ton i vetenskapliga skrifter. Johansen har dock ett antal skrifter i mel-

lanställning mellan politik och ekonomisk analys. De prognoser han gör där väcker frågan om prognoserna är snedvridna som en följd av det han anser vara politiskt önskvärt, eller om de verkligen är resultatet av en oberoende vetenskaplig analys (om nu en sådan är möjlig).

I en artikel 1961 kallad Århundrets regnestykke ställer han frågan: "Når vill Sovjet nå igjen USA i samlet produksjon eller produksjon per inbygger, om det ikke skjer drastiske endringer i ett eller begge land?"

Johansens prognos var att det skulle ta 10-11 år innan Sovjet var ikapp USA i total produktion och ytterligare cirka 3 år innan Sovjet gick förbi i produktion per capita. Enskilda amerikanska experter hade räknat med en så "låg" årlig tillväxttakt som 6 procent i Sovjet. Förutsatt att den amerikanska tillväxten var 3 procent skulle det då ta hela 17-18 år innan Sovjet var ikapp, vilket Johansen betraktade som ett extremfall. På liknande vis menade han att det var mycket troligt att östtyskarnas mål om att deras industriproduktion skulle vara i nivå med Västtysklands skulle vara uppfyllt inom några få år.

Till Johansens försvar kan man naturligtvis anföra (vilket Thalberg gör) att han inte var ensam om att spå Sovjetunionens snara ekonomiska seger. Till och med Paul Samuelson snuddade vid denna tanke, även om han uttryckte den som en fråga snarare än prognos.

Inom disciplinen bedöms sådana missbedömningar om den verkliga ekonomin ju inte särskilt strängt, även om de rör en helt fundamental samhällsfråga. Johansens anseende är orubbat. Utomstående kan kanske ha svårt att förstå detta, som har att göra med de interna kriterierna för vad som konstituerar en framstående ekonom.

Gedigen skrift

Thalbergs skrift är den första som utförligt och ingående behandlar Leif Johansens liv och vetenskapliga verksamhet fram till 1960-talets början. Tidigare över-

sikter har varit av artikellängd. Det är uppenbart att Thalberg tagit allvarligt på uppgiften och arbetat intensivt med materialet innan han låtit framställningen få sin slutliga form. Skriften ger därför ett mycket gediget intryck.

Den behandlar som sagt i princip bara tiden fram till Johansens disputation i december 1961. Leif Johansen var emellertid fullt verksam fram till sin död 1982. Kanske stannar Thalberg vid 1961 för att sista perioden behandlats i kortare översikter av andra författare? Hur som helst ger Thalbergs skrift läsaren mersmak på ämnet.

BO SANDELIN
professor vid Göteborgs universitet